

**Kratki vodič za aktivnosti
ITUC - Međunarodna konfederacija sindikata
(eng. International Trade Union Confederation)**

maj 2008. godine

Prisilni rad

Zašto je prisilni rad bitan problem za sindikate?	3
Šta je prisilni rad?.....	4
Oblici prisile.....	6
Rad u zatvorima	7
Prisilni prekovremeni rad.....	8
Trgovina ljudima	8
Trgovina ili krijumčarenje?.....	9
Prisilni rad ili ropstvo?.....	10
Prisilni rad ili dječiji rad?.....	10
Prisilni rad ili dužnički rad?	11
Činjenice i brojke	12
Kako identificirati žrtve prisilnog rada i trgovine ljudima	14
Kako izvršiti provjeru državnog zakonodavstva.....	16
Bitne konvencije Međunarodne organizacije rada i drugi međunarodni dokumenti:	17
Pitanja relevantna za provjeru da li državni zakoni predstavljaju odgovarajući okvir	17
Osnovna pravila za praćenje rada privatnih agencija za zapošljavanje.....	18
Šta radi Međunarodna konfederacija sindikata?	20
Međunarodna organizacija rada - Poseban program aktivnosti za borbu protiv prisilnog rada	23
Poseban program aktivnosti za borbu protiv prisilnog rada (SAP-FL) predvodio je rad MOR-a u ovoj oblasti od početka 2002. godine.	23
ILO ACTRAV.....	23
Globalne federacije sindikata.....	24
Šta vi možete uraditi?	25

Zašto je prisilni rad bitan problem za sindikate?

Prisilni rad se često povezuje sa ropstvom. I to je tačno. Zbog toga se prisilni rad često povezuje sa prošlosti. Međutim, to nije tačno. Prisilni rad je i dalje prisutan i to u novim oblicima širom svijeta, a kod određenih modernih oblika broj žrtava je sve veći zbog globalizacije i povećanja migracija. Međunarodna organizacija rada (MOR) je izradila konzervativnu procjenu u 2005. godini i navodi da u svakom datom trenutku minimalno 12,3 miliona ljudi radi u uvjetima prisilnog rada. Način na koji se koristi prisilni rad se stalno mijenja. Zakonodavstvo kojim je ukinuto ropstvo prije dva stoljeća je možda dovelo do formalnog ukidanja ropstva i zakonitog posjedovanja drugih ljudi, međutim u praksi prisilni rad nikada nije iskorijenjen. Danas, radnici u okviru prisilnog rada gube slobodu kretanja putem indirektnih i manje očiglednih mehanizama kao što su dužnički rad, kmetstvo, rad na osnovu nepovoljnog ugovora, itd. U isto vrijeme, još uvijek postoje ostaci tradicionalnog ropstva u određenim dijelovima Afrike, međutim, razlika između zlostavljanja, iskorištavanja i zaključavanja lokalnih radnika u privatnim domovima ili dužnika koji rade na udaljenim farmama ili koji rade sa pećima za pečenje opeka u današnje vrijeme i robova u tradicionalnom smislu je možda manja nego što to želimo misliti.

Prisilni rad je uistinu globalni problem koji utječe na sve regije i sve zemlje u svijetu bez obzira da li su industrijske ili zemlje u razvoju, bogate ili siromašne. Radno intenzivni i neregulirani sektori su pogođeni u najvećoj mjeri: poljoprivreda, rad kod kuće, građevinarstvo, rudarstvo, rad u kamenolomu, pečenje opeka u pećima, proizvodnja, prerada i pakiranje, estrada i prostitucija.

Prisilni rad predstavlja suprotnost dostojanstvenom radu i krši sve ključne standarde rada. Radnici prisiljeni na takav rad su često žrtve diskriminacije zasnovane na etničkoj pripadnosti ili spolu, te kulturoloških shvatanja o inferiornosti određenih grupa ljudi, što uz ekonomski tešku situaciju predstavlja osnovne uzroke cjelokupne pojave. Procenat do 50% svih žrtava prisilnog rada čine djeca koja su prisiljena na takav rad, odnosno na „najteže oblike rada djece”. Ovi radnici su predmet ekstremne eksploatacije i često su potpuno izolirani od svojih vršnjaka. Sloboda udruživanja i pravo na organiziranje za njih predstavljaju neostvariv san – a da ne spominjemo pravo na kolektivno pregovaranje.

Sindikati u većini zemalja širom svijeta provode kampanje za dostojanstven rad za sve radnike. Međutim ne možemo ozbiljno raditi na tome ukoliko i dalje dozvoljavamo postojanje prisilnog rada i trgovine ljudima u svakoj zemlji u cijelom svijetu.

Šta je prisilni rad?

Međunarodna organizacija rada prisilni rad definira kao “svaki *rad ili pružanje usluga* koje se zahtijeva od bilo koje osobe pod *prijetnjom upotrebe kažnjavanja* i na koje osoba *nije dobrovoljno pristala*”.

Definicija MOR-a sadrži dva osnovna elementa¹:

Određivanje prisilnog rada u praksi

nepostojanje pristanka za rad (nedoborovoljni karakter) (put prema prisilnom radu)	prijetnja upotrebe kažnjavanja (načini kako se osoba zadržava u odnosu prisilnog rada)
<ul style="list-style-type: none">● rođenje/porijeklo “ropskog” ili dužničkog statusa● fizička otmica ili kidnapiranje● prodaja osobe u vlasništvo drugoj osobi● fizičko zatvaranje na radnom mjestu, u zatvoru ili u privatnom pritvoru● psihološka prinuda, odnosno naredba za izvršenja rada podržana vjerovatnom prijetnjom ili kaznom usljed neizvršenja● nametnuto zaduženje (krivotvorenje računa, umjetno podizanje cijena, smanjenje vrijednosti robe ili pruženih usluga, isuviše visoke kamatne stope, itd.)● prevara ili lažna obećanja u pogledu vrste i uvjeta rada● zadržavanje i neisplaćivanje plaća● oduzimanje osobnih dokumentata ili drugih osobnih vrijednosti	<p>stvarno prisustvo ili vjerovatno postojanje prijetnje:</p> <ul style="list-style-type: none">● fizičkog nasilja nad radnikom ili članovima porodice ili bliskim saradnicima● seksualno zlostavljanje● (prijetnja) odmazda● zatvaranje ili drugi oblik fizičkog ograničavanja slobodeI ● financijske sankcije● odavanje vlastima (policiji, imigracijskom uredu, itd.) i deportacija● otpuštanje sa postojećeg radnog mjesta● isključivanje iz budućeg zapošljavanja● isključivanje iz zajednice i društvenog života● ukidanje prava ili privilegija● uskraćivanje hrane, krova nad glavom i drugih potrepština● prelazak na još gore uvjete rada● gubitak socijalnog statusa

¹ Izvor: MOR Izvještaj 2005. godina, Globalna alijansa protiv prisilnog rada.

*“Svaki član MOR-a koji ratificira Konvenciju br. 29. preuzima obavezu **sprječavanja upotrebe prisilnog ili obaveznog rada u svim njegovim oblicima u najkraćem mogućem roku.**”²*

Konvencije br. 29 i 105. koriste istu definiciju za prisilni rad. Razlika je u tome što Konvencija 29. zabranjuje sve oblike prisilnog ili obaveznog rada, osim vojne službe ili rada osuđenih osoba, ili rada u toku vanrednih situacija kao što su rat, požari i zemljotres, dok Konvencija 105. eksplicitno zabranjuje upotrebu radne obaveze kao sredstva za političku prisilu ili edukaciju, kao sredstva za mobiliziranje ili provođenje disciplinskih mjera protiv radne snage, kao načina kažnjavanja za učešće u štrajku ili kao sredstva za diskriminaciju.

Konvenciju br. 29. ratificirale su 173 države članice MOR-a, a Konvenciju br. 105. 169 država članica³. Ovaj visoki broj ratifikacija konvencija predstavlja bitan instrument za sindikate u pogledu MOR-ovih mehanizama za nadgledanje. (Vidjeti daljnji dio teksta.) Pored toga, konvencije br. 29. i 105. predstavljaju dva od osam osnovnih standarda rada, što znači da načelo eliminiranja prisilnog rada utvrđeno Deklaracijom o osnovnim načelima i pravima na radu treba da poštuju sve države članice MOR-a zbog činjenice da su dio članstva te Organizacije. Deklaracija MOR-a, usvojena 1998. godine, obavezuje države članice da poštuju i promoviraju osnovna načela i prava na radu, bez obzira da li su ratificirale konvencije MOR-a ili ne:

“Sve države članice, čak i ukoliko nisu ratificirale date konvencije, imaju obavezu, koja proizlazi iz same činjenice da su dio članstva Organizacije, da poštuju, promoviraju i primjenjuju u dobroj namjeri i u skladu sa Ustavom, načela koja se odnose na osnovna prava koja su predmet ovih konvencija.”

Ova osnovna prava su sloboda udruživanja i djelotvorno priznavanje prava na kolektivno pregovaranje; eliminiranje svih oblika prisilnog rada i radne obaveze; efikasno ukidanje rada djece i eliminiranje diskriminacije u pogledu zaposlenja i zanimanja.

Sve ostale države članice MOR-a koje još nisu ratificirale konvencije br. 29. i 105., osim Kine, su ratificirale Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1996. godine, koji navodi:

Član 8.

1. Niko se ne može držati u ropstvu; ropstvo i trgovina robljem zabranjeni su u svim njihovim oblicima.

2. Niko se ne smije držati u odnosu sličnom ropstvu.

3. (a) Niko se ne može primorati na obavljanje prisilnog ili obaveznog rada;

(b) Stav 3. (a) ne može se tumačiti kao zabrana izvršenja kazne prisilnog, izrečene od strane nadležnog suda, u zemljama u kojima se za određeno krivično djelo može izreći kazna zatvora uz prisilni rad,;

(c) U smislu ovog stava izraz “prisilan ili obavezan rad” ne podrazumijeva:

(i) Svaki rad ili služba na koji se ne odnosi tačka (b), a koji se

uobičajeno traže od osobe koja je na izdržavanju zatvorske kazne

² Član, stav 1. MOR Konvencije o prisilnom radu br. 29., usvojene 1930. godine.

³ Broj ratifikacija na dan 11. juli 2008. godine - izvor ILOLEX.

prisilnog rada na osnovu zakonite odluke suda, ili osobe koja je na uvjetnoj slobodi;
(ii) svaka služba vojne prirode u zemljama gdje je dozvoljeno odbijanje vojne službe zbog prigovora savijesti, bilo koja druga državna služba koja se traži u skladu sa zakonom od takvih prigovorača;
(iii) svaka služba koja se traži u slučaju više sile ili nesreće koja ugrožava život ili blagostanje zajednice;
(iv) svaki rad ili služba koja čini dio uobičajenih građanskih obaveza.

Ovo znači da postoji globalni koncenzus da je prisilni rad neprihvatljiv. Međutim, u praksi i teoriji utvrđivanje prisilnog rada donosi veliki broj izazova. Teorijske granice prisilnog rada su detaljno obrazložene u „Iskorjenjivanje prisilnog rada”.⁴ Pokušati ćemo da objasnimo neke od „sivih” zona za sindikaliste.

Oblici prisile

Postoje razni oblici prisile i neki od njih mogu biti veoma suptilni. Podjela u kategorije i nekoliko navedenih primjera mogu ponuditi bolji uvid. Prisilni rad se najčešće dešava kao posljedice jedne od slijedećih pojava⁵:

Dužnički odnos:

Kredit i dugovi su najznačajnija sredstva putem kojih se radnici vezuju za poslodavca. Radnici nemaju uvijek mogućnost izbora ili nisu u potpunosti informirani o posljedicama u slučajevima kada prihvataju zajam ili uzimaju avans na platu od poslodavca. U mnogim slučajevima krediti se uzimaju kako bi se pokrili troškovi osnovnih potreba ili kako bi se izvršila neizbježna jednokratna plaćanja. Od tog trenutka nadalje uposlenik gubi svu kontrolu nad radnim uvjetima, a dug se često na umjetan način uvećava kroz dodavanje troškova za kamate, prehranu i smještaj. Ovakvi radnici završe radeći za malu platu ili bez plate jer se njihova plata koristi za pokrivanje duga, npr. kao što je to slučaj u Indiji, Nepal, Pakistanu i drugim zemljama. Suptilne prakse i manipulacije mogu poticati ovaj fenomen, kao što su isplata plata u naturi ili isplata plata koje su manje od minimalnog osobnog dohotka; naplaćivanje previsokih iznosa za prijevoz, sredstva za rad, hranu, itd.; zaustavljanje radnog procesa na određeni vremenski period; zamjena ugovora, neplaćanje, nedovoljno plaćanje ili kašnjenje sa isplatom plata. U takvim slučajevima kada dođe vrijeme za isplatu plate radnici dobiju mali iznos ili ne dobiju ništa ili čak povećaju dug koji imaju kod poslodavca, npr. kao što je to slučaj u Boliviji, Brazilu, Peruu i Paragvaju.

Dužnički odnos se također često koristi kao mehanizam prisile u slučajevima trgovine ljudima. Dug može nastati direktno prema trgovcima za organiziranje prijevoza, putnih dokumenata i naknada za osiguravanje posla. Migranti uzimaju zajam od članova porodice, legitimnih trećih strana ili samih trgovaca kako bi

⁴ Opći pregled u pogledu Konvencije o prisilnom radu, 1930. godina (br. 29.) i Konvencije o ukidanju prisilnog rada, 1957. godina (br. 105.), Izvještaj Odbora stručnjaka za primjenu konvencija i preporuka, Međunarodna konferencija rada, 96. sjednica, 2007. godina.

⁵ Na osnovu prezentacije Mike Kaye, Anti-Slavery International

pokrili ovaj dug. Obaveza plaćanja duga je veoma naglašena i predstavlja ključni element u procesu trgovine ljudima.

Odsustvo državne zaštite:

Ponekad je sama država odgovorna za prisilni rad. U određenim slučajevima država može biti direktno uključena u prisilni rad ili čak na strukturalan način može imati koristi od takvog rada. Na primjer, to je slučaj u Burmi gdje su ljudi sistematski prisiljeni da rade za potrebe vojnog režima; u Sjevernoj Koreji gdje su zatvorenici prisiljeni da rade čak i u slučajevima kada ne postoji formalna ili neformalna odluka suda; ili kao što je slučaj u Sudanu, gdje su milicijske snage uz podršku vlade vršile nasilno odvođenje osoba koje se zatim koriste kao radnici na prisilnom radu. Država može također biti i indirektno odgovorna za prisilni rad ukoliko nije u mogućnosti da osigura odgovarajuću zaštitu zbog ograničenih institucionalnih kapaciteta, prisustva moći ili korupcije na lokalnom nivou ili jer nije voljna da ponudi zaštitu zbog neformalnog ili neregularnog statusa radnika.

Ograničenja slobode kretanja

Najočigledniji oblik prisile koji se koristi je fizičko ograničavanje kretanja radnika. Ovo je surova stvarnost sa kojom su sočeni radnici zatvoreni u kuće, žene žrtve trgovine ljudima koje su zatočene u stanovima ili bordelima, radnici koji rade zbog otplate duga i koji su zatvoreni na izoliranim i udaljenim posjedima, radnici koji nisu u mogućnosti da putuju u gradove kako bi kupili određene potrepštine jer nemaju dovoljno slobodnog vremena, te postaju u potpunosti ovisni o trgovini na samom posjedu gdje rade, ljudi kojima se trgovalo i koji su ostavljeni u udaljenim područjima i koji nemaju sredstava da se vrate. Naoružani čuvari su angažirani kako bi se onemogućilo da radnici pobjegnu iz kampova, lokacija na kojima rade ili tvornica u kojima se vrši eksploatacija radnika.

Neka ograničenja su u većoj mjeri formalne prirode i ipak imaju fizički utjecaj. Na primjer, status neregularnog migranta koji imaju mnoge osobe koje su žrtve trgovine ljudima sprječava ih da informiraju vlasti o uvjetima rada, te zbog formalnih pitanja mogu ostati vezani za jednog poslodavca. Na nekim mjestima čak postoje i lokalni redarstveni sati i zabrane okupljanja za radnike migrante.

Nasilje, prijetnje i zastrašivanje

Pored ovih generalnih kategorija postoje i različita sredstva prisile koja se mogu primjenjivati u pojedinačnim ili kolektivnim slučajevima. Ova sredstva obuhvataju sve od fizičkog i psihološkog zlostavljanja i verbalne fizičke prisile preko prijetnji radnicima zbog ilegalnog ulazka u zemlju ili korištenja lažnih dokumenata, zatvaranja ili deportacije do različitih oblika zastrašivanja kao što su uskraćivanje smještaja, posla, hrane ili viza za radnike u dugu, žrtve trgovine ljudima, robove koji su to postali zbog svog porijekla, izolacije iz društva ili odbačenosti. Ovo posljednje sredstvo može biti veoma moćno posebice u pogledu djece koju su porodice odbacile, kao u slučajevima određenih ritualnih vjerovanja kao što su Devadasi i Trokosi.

Rad u zatvorima

Konvencija br. 29. ne obuhvata rad koji je posljedica presude određenog suda, ali samo ukoliko takav rad ili služba ispunjavaju nekoliko veoma bitnih i jasnih uvjeta.

Mora se odvijati kao “posljedica osude na osnovu sudske presude”	I	Mora se provoditi pod nadzorom i kontrolom javnih vlasti	I	Osoba / osobe koje vrše takav rad ne smiju pružati usluge i stavljati se na raspolaganje pojedincima, poduzećima i udruženjima*
--	---	--	---	---

*Konvencija posebice zabranjuje da privatne osobe angažiraju zatvorenike. Međutim, zatvorenici u javnim kaznenim ustanovama u sve većoj mjeri rade za privatna poduzeća (obuke, proizvodnja roba ili pružanje usluga namjenjenih privatnim poduzećima ili rad izvan kaznene institucije kao dio sheme prije izlaska iz zatvora), a ponekad i sama administracija kaznene institucije ima ugovor sa privatnim poduzećima. Ove prakse se mogu smatrati izvan područja primjene zabrana u okviru Konvencije samo ukoliko zatvorenici koji su u pitanju sami dobrovoljno ponude svoje usluge, bez da se na njih vrši pritisak ili da im se prijeti određenom kaznom. Međutim, imajući u vidu činjenicu da su zatvorenici lišeni slobode moraju postojati zaštitne mjere kako bi se osiguralo da zatvorenici dobrovoljno ponude svoje usluge bez da su izloženi prijetnji kažnjavanja. Najpouzdaniji pokazatelj dobrovoljnog karaktera rada jesu uvjeti rada koji su približni radnom odnosu slobodnih osoba (nivo plaće, socijalna sigurnost, zadržavljive i sigurnost na radu).⁶

Prisilni prekovremeni rad

Nema mnogo radnika koji rado rade prekovremeno. No ipak, veliki broj radnika shvata da bi bilo nerazumno sa njihove strane da odbiju prekovremeni rad u izuzetnim i nepredviđenim okolnostima u kojima je njihov poslodavac pod određenim pritiskom. Jedno od najčešćih pitanja koje se postavlja u okviru rasprava o pravnim okvirima prisilnog rada jeste kada se prekovremeni rad može smatrati prisilnim radom. Bitne su dvije preliminarne napomene: kao prvo, MOR-ov Odbor stručnjaka za primjenu konvencija i preporuka utvrdio je da prekovremeni rad ne može biti prisilni rad ukoliko se odvija unutar ograničenja predviđenih državnim zakonima i kolektivnim ugovorima. Pored toga, kriterij “ugroženosti” radnika je od ključnog značaja. Prekovremeni rad je prisilni rad kada radnici u praksi nemaju mogućnost da odbiju takav prekovremeni rad jer se plaše da će biti otpušteni sa radnog mjesta ili da im rad u uobičajnom radnom vremenu neće osigurati minimalan osobni dohodak (npr. u slučajevima kada se naknada za rad utvrđuje prema ciljevima produktivnosti).

Trgovina ljudima

Ujedinjeni narodi trgovinu ljudima definiraju kao: “...vrbovanje, prijevoz, premještanje, skrivanje i primanje osoba pod prijetnjom ili usljed korištenja sile ili drugih metoda prisile, otmice, prevare, obmane, ili zloupotrebe ovlasti ili položaja ugrožene osobe ili primanja ili davanja novčane nadoknade ili beneficija kako bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom u svrhe eksploatacije. Eksploatacija uključuje, minimalno, iskorištavanje drugih osoba u svrhe prostitucije ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prisilnog rada ili službe, ropstva ili praksi sličnih ropstvu, potlačenosti drugim osobama ili odstranjivanja organa.”⁷

⁶ RCE, Opći izvještaj 2001. godina, stavovi 128-143; RCE, 2002. godina opće opservacije o Konvenciji br. 29. stav 10.

⁷ Član 3., stav (a) Protokola Ujedinjenih naroda o sprječavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, posebice žena i djece koji predstavlja dodatak UN Konvenciji o transnacionalnom organiziranom kriminalu, usvojeno 2000. godine.

Bilo koji oblik trgovine ljudima uključuje najmanje tri elementa⁸:

Proces	+	Način/sredstva	+	Cilj
vrbovanje ili prijevoz ili premještanje ili skrivanje ili primanje	I	prijetnja ili prisila ili otmica ili prevara ili zavaravanje ili obmana ili zloupotreba ovlasti	I	prostitucija ili pornografija ili nasilje/seksulano iskorištavanje ili prisilni rad ili nedobrovoljna ovisnost ili dužnički odnos (uz nepravično plaćanje) ili ropstvo/slične prakse

U smislu prisilnog rada, (ekonomska) aktivnost kao takva nije dominantan faktor kao što je to odnos između poslodavca i radnika, Neki oblici prisile ukazati će na postojanje prisilnog rada. Ovakvi oblici prisile su jasno prisutni u posljednjoj fazi procesa trgovine ljudima. Prisilni rad je jedna od posljedica trgovine ljudima, ali do pojave prisilnog rada dolazi i u situacijama kada se ne radi o trgovini ljudima.

U pogledu *faze prijevoza* vlade uvode strožije mjere kako bi se bolje čuvale granice. Međutim, učinci takvih mjera su možda ograničeni jer veliki broj žrtava trgovine ljudima ulazi u zemlju odredišta dobrovoljno i na legalan način. Policija pred sobom ima još veći izazov kada se radi o trgovini ljudima unutar jedne zemlje, jer ne postoje granični prelazi na kojima bi se vršila provjera migranata koja bi eventualno mogla dovesti do hapšenja trgovaca ljudima.

Rad državnih policijskih snaga je najvažniji u *fazi prisilnog rada*. Pored toga, domaći zakoni moraju prisilni rad koji nastaje kao posljedica trgovine ljudima prepoznati kao krivična djela.

Trgovina ili krijumčarenje?

Ovo su dvije pojave koje su usko povezane i koje se često miješaju. Postoje jasne razlike između ove dvije pojave. Krijumčarenje predstavlja omogućavanje ilegalnog ulazka u zemlju osobe koja nema državljanstvo ili dozvolu stalnog boravka u toj

⁸ Izvor: AFL-CIO Solidarity Centar

zemlji, kako bi se ostvarila, direktno ili indirektno, financijska ili druga materijalna korist.⁹

Postoje tri bitne razlike:

<i>1. Pristanak</i>
Krijumčarenje migranata, iako se često odvija u opasnim i degradirajućim uvjetima, obuhvata migrante koji su dali svoj pristanak za proces krijumčarenja. Dok s druge strane, žrtve trgovine ljudima nisu dale svoj pristanak, pa čak iako su na početku pristale na taj proces, taj pristanak je potpuno beznačajan kada se radi o prisilnim, obmanjujućim ili zlostavljačkim aktivnostima koje provode trgovci ljudima.
<i>2. Iskorištavanje</i>
Krijumčarenje se završava sa dolaskom migranata na odredište, dok trgovina ljudima podrazumijeva kontinuirano iskorištavanje žrtve. Migranti koji su prokrijumčareni u određenu zemlju često nisu predmet teškog iskorištavanja. U slučajevima kada to jesu onda se tu radi o žrtvama prisilnog rada jer ih njihov nestabilni status ilegalnog migranta sprječava da prijave vlastima takav radni odnos.
<i>3. Transnacionalni karakter</i>
Krijumčarenje je uvijek transnacionalnog karaktera, dok kod trgovine ljudima to ne mora biti slučaj. Trgovina ljudima se može odvijati bez obzira na to da li se žrtve premještaju iz jedne države u drugu ili se premještanje vrši sa jednog mjesta na drugo unutar iste države. Krijumčarenje je zasnovano na transnacionalnom prijevozu, a trgovina ljudima se zasniva na iskorištavanju.

Prisilni rad ili ropstvo?

Konvencija Lige naroda o ropstvu iz 1926. godine, definira ropstvo kao: “status ili situaciju u kojoj se nalazi osoba nad kojom se primjenjuju bilo koji ili svi elementi koji se pripisuju pravu vlasništva”. Međutim, kada se pojedinac prisiljava da radi protiv njegove/njene volje pod prijetnjom vršenja nasilja ili prijetnjom druge vrste kazne, njegova sloboda je ograničena i nad njim postoji određeni stupanj vlasništva. Upravo iz tog razloga novi oblici prisilnog rada i trgovina ljudima se često nazivaju modernim ropstvom.

Prisilni rad ili dječiji rad?

Dječiji rad se odnosi na rad djece koja su mlađa od 18 godina, a koji je mentalno, fizički, socijalno i/ili moralno opasan ili štetan i koji ometa njihovo školovanje. U

⁹ Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom koji predstavlja dodatak uz UN Konvenciju o transnacionalnom organiziranom kriminalu.

skladu sa međunarodnim standardima, zemlje u razvoju mogu dozvoliti pod određenim uvjetima rad djece koja su starija od 15 godina. Prisilni rad i dječiji rad su veoma usko povezani. Od ukupnog broja ljudi uključenih u prisilni rad gotovo polovinu čine djeca. Dječiji rad i prisilni rad se pojavljuju u istim geografskim područjima, u istim industrijama i uglavnom su uzrokovani siromaštvom. Obje konvencije o dječijem radu predstavljaju jednake ključne standarde rada. U Konvenciji br. 182. navodi se da je prisilni rad jedan od najtežih oblika dječijeg rada.

Dijete koje radi nije neophodno radnik na prisilnom radu. Sve dok dijete radi dobrovoljno i dok nije prisutna prijetnja kažnjavanja ili prisile radi se o dječijem radu, a ne i prisilnom radu. Ostavljajući po strani neka teška praktična pitanja koja se odnose na to kako dijete može pristati da dobrovoljno radi na nekim vrstama poslova (komercijalno seksualno iskorištavanje, na primjer) i usmjeravajući se samo na situacije kada je jasno da djeca rade kao radnici na prisilnom radu, nema sumnje da su djeca najugroženija kategorija radnika kada je u pitanju prisilni rad.

Prisilni rad ili dužnički rad?

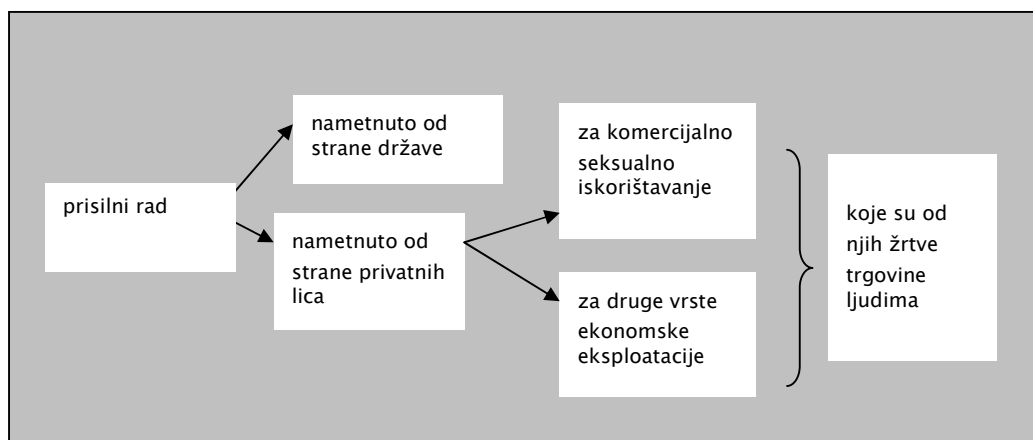
Radnik se nalazi u dužničkom radnom odnosu ukoliko radi kako bi otplatio zajam ili drugi oblik duga – često dug prema poslodavcu ili prema osobi koja je pronašla to zaposlenje. UN definicija dužničkog rada glasi: “status ili situacija do koje je došlo na osnovu davanja u zalog osobnih usluga dužnika ili usluga osoba koje su pod njegovom kontrolom kao jamstva za dug, ukoliko se vrijednost tih usluga koja je realno procijenjena ne primjenjuje kako bi se umanjio/otplatio dug, ili ukoliko dužina trajanja i priroda takvih usluga nisu ograničene i definirane.”¹⁰ Definicija navodi da je dužnički odnos praksa slična ropstvu i utvrđuje da vlade treba da poduzmu mjere kako bi što prije je to moguće osigurale njegovo potpuno ukidanje ili prestanak primjene. Definicija iz Konvencije jasno navodi razlike između dužničkog radnog odnosa i uobičajene situacije u kojoj radnik uzima zajam iz bilo kojeg razloga i onda radi da ga otplati. U takvoj situaciji uvjeti otplate su jasno utvrđeni i na iznos glavnice koji je posuđen dodaje se razuman iznos kamate. U okviru dužničkog radnog odnosa ne postoje takve zaštitne mjere i uvjeti ili nisu specificirani ili se ne poštuju, te se takav radnik prepušta na milost poslodavca ili zajmodavca. Pod takvim okolnostima radnik u dužničkom radnom odnosu može raditi veoma dugo radno vrijeme sedam dana u sedmici i da za to dobije malu ili nikakvu platu. Poslodavac može izvršiti prilagođavanje kamatnih stopa ili jednostavno dodati kamatu, nametnuti višu cijenu za hranu, smještaj, prijevoz ili alate, te povećavati dug na osnovu dana bolovanja. U takvim slučajevima radnici često nisu unaprijed informirani da će morati otplatiti te troškove. Radnici u dužničkom odnosu dodatno se zadužuju kako bi platili lijekove, hranu, pogrebe ili vjenčanja.

¹⁰ UN Dodatna konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robovima i institucija i praksi koje su slične ropstvu (1956. godina) član 1. (a.)

Činjenice i brojke¹¹

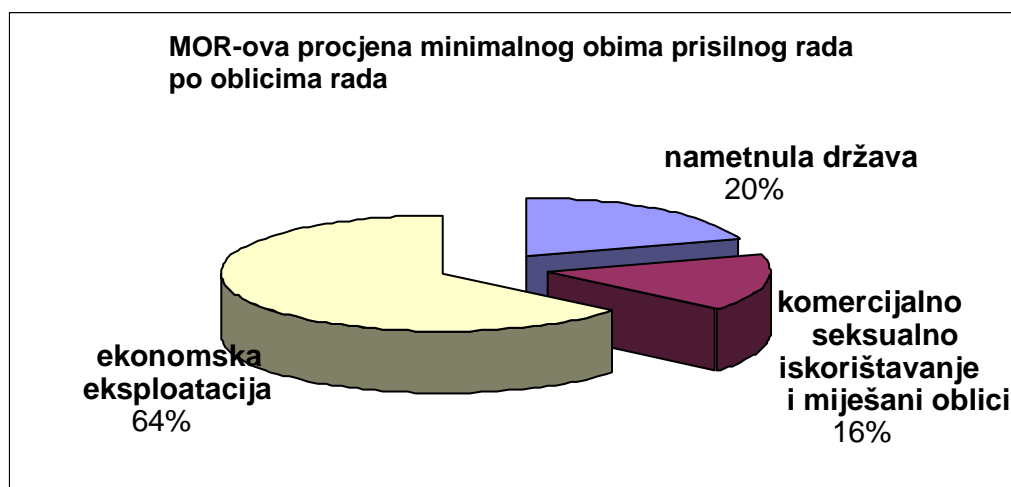
Međunarodna organizacija rada je situacije prisilnog rada podijelila u tri osnovne vrste:

<i>Prisilni rad koji je nametnula država</i>
Uključuje prisilni rad koji zahtijeva vojska (izvan područja primjene zakona o obaveznoj vojnoj službi), obavezno učešće u javnim radovima (izvan područja primjene definicije vanrednih situacija prema Konvenciji br. 29.) i prisilni rad u zatvorima. Zbog primjene u praksi u ovu kategoriju se uključuje i prisilni rad koji nameću pobunjeničke grupe.
<i>Prisilni rad nametnut od strane privatnih lica u svrhe komercijalnog seksualnog iskorištavanja</i>
Obuhvata žene i muškarce koji su nedobrovoljno postali dio prostitucije ili drugih oblika komercijalnih seksualnih aktivnosti ili koji su dobrovoljno ušli u sektor prostitucije, ali koji ne mogu da napuste taj sektor. Također obuhvata i svu djecu koja su prisiljena na pružanje komercijalnih seksualnih usluga.
<i>Prisilni rad nametnut od strane privatnih lica u svrhe ekonomske eksploatacije</i>
Obuhvata sav prisilni rad nametnut od strane privatnih lica koji se vrši u druge svrhe osim u svrhe komercijalnog seksualnog iskorištavanja. Pored ostalog, uključuje dužnički radni odnos, prisilni rad kod kuće ili prisilni rad u poljoprivrednim i udaljenim ruralnim područjima. Pored ove podjele u generalne kategorije napravljena je razlika između radnika na prisilnom radu koji su bili predmet trgovine ljudima i onih koji to nisu.

¹¹ Sve preuzeto iz MOR-ove Procjene minimalnog obima prisilnog rada u svijetu iz 2005. godine

Istraživanje je pokazalo da su većina žrtava prisilnog rada žrtve koje rade u svrhe ekonomske eksploatacije, a ne u svrhe komercijalne seksualne eksploatacije.

Međunarodna organizacija rada je po prvi puta u 2005. godini izvršila procjenu i došla do broja od 12,3 miliona ljudi koji su predmet prisilnog rada u svijetu. Ukoliko se računa broj u regiji odredišta, minimalan broj ljudi koji su predmet prisilnog rada kao posljedice trgovine ljudima je u svakom trenutku 2,4 miliona. To znači da su oko 20 procenata žrtava prisilnog rada ujedno i žrtve trgovine ljudima. Naravno postoje značajne razlike u pogledu pokazatelja za različite regije koje se trebaju uzeti u obzir. Na Bliskom Istoku i u Sjevernoj Africi trgovina ljudima čini 75% prisilnog rada u poređenju sa oko 14 procenata u Aziji i Pacifiku.

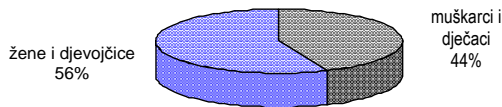
	ukupno prisilni rad	ukupno trgovina ljudima
industrijalizirane ekonomije	360,000	270,000
ekonomije u tranziciji	210,000	200,000
Azija i Pacific	9,490,000	1,360,000
Latinska Amerika i Karibi	1,320,000	250,000
Pod-saharska Afrika	660,000	130,000
Bliski Istok i Sjeverna Afrika	260,000	230,000
Svijet	12,300,000	2,450,000

Prisilni rad donosi oko 44 milijarde američkih dolara svake godine beskurpuloznim poslodavcima i posrednicima, dok trgovina ljudima donosi prihod od oko 32 milijarde dolara. Obje pojave se smatraju krivičnim djelima niskog rizika od kojih se ostvaruje visok prihod. Zakoni protiv trgovine ljudima donose se u sve većem broju zemalja, no ipak čak i zemljama u kojima su na snazi specifični zakoni, broj krivičnih gonjenja je

i dalje na niskom nivou i uglavnom su usmjerena na trgovinu ljudima u svrhe seksualnog iskorištavanja.

Podjela broja žrtava prema spolu pokazuje da žene čine većinu žrtava. Žrtve prisilnog seksualnog iskorištavanja su gotovo isključivo žene i djevojčice.

Slika 4: ekonomska eksploatacija

Slika 5: prisilna komerc. seksualna eksploatacija

Kako identificirati žrtve prisilnog rada i trgovine ljudima

Prema gore navedenim definicijama određivanje žrtava prisilnog rada i/ili trgovine ljudima nije uvijek jednostavan zadatak. Sami eksploatisani radnici često nisu svjesni da rade u uvjetima prisilnog rada, te stoga predstavnici sindikata treba da preuzmu proaktivnu ulogu i da se približe ugroženim grupama radnika.

Trgovina ljudima u svrhe radne eksploatacije mora se analizirati ovisno od slučaja do slučaja. Niže je naveden popis koji sadrži relevantne indikatore.

- Dužnički odnos:**
- Radnik je morao platiti visoku naknadu za zapošljavanje.
- Radnik ima depozit, dug ili je dobio predujam od poslodavca ili osobe koja mu je našla posao. Ne postoji evidencija o tome koliko je plaćeno, oduzeto ili koliko još uvijek duguje.
- Radnik prima platu koja je niža od minimalnog osobnog dohotka u državi.
- Plata se ne isplaćuje uz obećanje da će se isplaćivati u budućnosti.
- Radnik radi kako bi otplatio dug.
- Radnik ne daje konzistentne odgovore kada se postavljaju pitanja o plati.
- Od plate se (neredovno) oduzima naknada za prijevoz, hranu, smještaj (bez prethodnog upozorenja).
- Nasilje, prijetnje i zastrašivanje**
- Upućene su prijetnje porodici ukoliko radnik pokuša da napusti poslodavca/radno mjesto.
- Poslodavac se nasilno ponaša.
- Radnik pokazuje znakove nehranjenosti.

- Radnik je ozlijeđen ili su mu uskraćene osnovne životne potrepštine (hrana, voda, san, medicinska njega ili drugo).
- Radniku se prijete deportacijom ili drugim zakonskim radnjama.
- Radnik je nervozan, pokazuje strah i uplašenost na izrazu lica i/ili kroz govor tijela.
- Kod radnika su vidljivi tragovi fizičkog zlostavljanja (označavanje i/ili ostavljanje ožiljaka – kojima se pokazuje vlasništvo, povrede/modrice od premlaćivanja i/ili oružja, tragovi mučenja, npr. ožiljci od gašenja cigareta, posjekotine, itd.).
- Ograničenje slobode kretanja**
- Radnik ne posjeduje osobne dokumente, dozvolu za rad, putne dokumente ili posjeduje lažne dokumente.
- Poslodavac posjeduje dokumente radnika.
- Radnik ne smije napuštati radne prostorije.
- Zahtijeva se prekomjeran prekovremeni rad (npr. kako bi se postigli visoki ciljevi u pogledu produktivnosti).
- Radnik nema pristup medijima ili telekomunikacijama, npr. televizija, radio, novine, časopisi, telefon, Internet, itd.
- Radnik nema direktan pristup svojoj zaradi, npr. poslodavac zadržava zaradu i preko poslodavca se kupuju osobne potrepštine.
- Radniku nije dozvoljeno da kontaktira sa prijateljima i rodbinom.
- Radnik se kretao ili se kreće pod pratnjom ili prismotrom.
- Radnik ne smije da govori u svoje ime.
- Obmana**
- Došlo je do obmane u pogledu obećanog prihoda ili radnih/životnih uvjeta.
- Radnik je uposlen za obavljanje jedne vrste posla, a radi sasvim drugi posao.
- Ugroženost**
- Radnik ima manje od 18/15 godina.
- Radnik ne poznaje sredinu u kojoj radi.
- Radnik ne govori jezik zemlje u kojoj radi.
- Često se vrši premještaj radnika.
- Radnik nema ugovor o zaposlenju.
- Radnik spava na radnom mjestu i/ili živi i radi na isto mjestu.
- Poslodavac/osoba koja mu je našla posao se obratila radniku kako bi mu ponudio zaposlenje.
- Agencija za zapošljavanje nije javno registrirana.

Kako izvršiti provjeru državnog zakonodavstva

Tri elementa čine pravni okvir odgovarajućim za borbu protiv praksi prisilnog rada.

1. Mora postojati **zabrana odvijanja takve prakse**.
2. Mora postojati **odgovarajuća kazna** za provedbu takve prakse. Odgovarajuća kazna je ona kazna koja ne ohrabruje vršenje takve prakse ili koja destimulira obavljanje takvih aktivnosti. U skladu sa Konvencijom MOR-a br. 29. “Ilegalno provođenje prisilnog ili obaveznog rada kažnjavati će se kao krivično djelo i svaka država članica koja ratificira ovu Konvenciju ima obavezu da zakonom utvdi kazne koje su odgovarajuće i koje se striktno primjenjuju”. Mogu se nametnuti i novčane kazne i vjerovatno ih i treba nametnuti ukoliko se želi da kazna bude odgovarajuća u smislu odvratanja od vršenja takvih aktivnosti.
3. Mora postojati **mehanizam primjene u praksi** kako bi se navodi predstavili pred sudom radi donošenja presude. MOR Konvencija br. 29. zahtijeva strogu primjenu zakona.

Bitne konvencije Međunarodne organizacije rada i drugi međunarodni dokumenti:

- Konvencija o inspekciji rada br. 81.
- Konvencija o inspekciji rada (poljoprivreda) br. 129.
- Konvencije o prisilnom radu br. 29. i 105.
- Konvencija o najtežim oblicima dječijeg rada br. 182.
- Konvencija o privatnim agencijama za zapošljavanje br. 181.
- Konvencija o radnicima migrantima br. 97 i br. 143.
- Deklaracija o osnovnim načelima i pravima na radu iz 1998. godine
- Protokol iz Palerma iz 2000. godine koji dopunjuje UN Konvenciju o borbi protiv transnacionalnog organiziranog kriminala

Pitanja relevantna za provjeru da li državni zakoni predstavljaju odgovarajući okvir

☐ Postoje li specifične strategije i planovi aktivnosti za borbu protiv prisilnog rada i trgovine ljudima?
☐ Da li je postojeći zakon o borbi protiv trgovine ljudima također usmjeren i na radnu eksploataciju pored iskorištavanja u komercijalne seksualne svrhe?
☐ Da li je pitanje prisilnog rada/trgovine ljudima integrirano u vladine politike kao što su politike o zapošljavanju, protiv diskriminacije i migraciji?
☐ Da li su ratificirani svi bitni međunarodni pravni instrumenti?
☐ Postoji li jasna definicija trgovine ljudima, žrtava prisilnog rada?
☐ Da li su prisilni rad i trgovina ljudima prepoznati kao krivična djela u državnim zakonima?
☐ Da li se u zakonima o trgovini ljudima/prisilnom radu pravi razlika između odraslih i djece?
☐ Da li su predviđene odgovarajuće krivične sankcije za počinitelje ovih djela i da li je do sada bilo osuda na osnovu tih odredbi?
☐ Da li se žrtvama pruža odgovarajuća zaštita?
☐ Da li se oni smatraju prvenstveno žrtvama a ne samo “ilegalnim migrantima”?
☐ Da li u zakonodavstvu postoje odredbe kojima se štiti privatnost i identitet žrtava?
☐ Da li su utvrđene mjere za sprječavanje prisilnog rada i trgovine ljudima?

- Da li su svi radnici obuhvaćeni zakonima o radu, uključujući radnike u neformalnom sektoru, one koji rade kod kuće i migrante?
- Da li su održane konsultacije sa sindikatima u okviru izrade vladinih politika za zapošljavanje/radne migracije?
- Postoji li odgovarajuća politika o radnim migracijama zasnovana na pravima?
- Da li postoje procedure putem kojih se žrtve trgovine ljudima informiraju o relevantnim sudskim i upravnim postupcima?
- Da li su poduzete mjere kako bi se osigurao fizički, psihološki i socijalni oporavak žrtava trgovine ljudima?
- Da li su poduzete mjere kako bi se osigurala fizička sigurnost žrtava trgovine ljudima dok se nalaze na teritoriji koja je pod vašom nadležnosti?
- Da li su poduzete mjere kojima se žrtvama trgovine ljudima nudi mogućnost dobijanja nadoknade za nastalu štetu?
- Da li zakonodavne i druge mjere dozvoljavaju žrtvama trgovine ljudima da privremeno ili trajno borave u vašoj zemlji?
- Postoje li mjere koje su usmjerene na destimuliranje potražnje koja utječe na prisustvo svih oblika eksploatacije koji dovode do trgovine ljudima?
- Postoje li mehanizmi za čuvanje i dijeljenje informacija o identifikaciji potencijalnih žrtava i trgovaca ljudima koji su u tranzitu?
- Da li postoji bilo kakvo ograničavanje prava na organiziranje za migrante sa (bez) dokumentacijom ili neformalne radnike?
- Da li postoji javni registar za agencije za zapošljavanje?

Osnovna pravila za praćenje rada privatnih agencija za zapošljavanje

Konvencija MOR-a o privatnim agencijama za zapošljavanje (br. 181.), 1997. godina
 “Privatne agencije za zapošljavanje neće naplaćivati direktno ili indirektno, u cjelosti ili djelimično, bilo kakve naknade ili troškove radnicima.”

Preporuka MOR-a br. 188. koja predstavlja dodatak Konvenciji br. 181., 1997. godina
 “Privatne agencije za zapošljavanje trebaju informirati radnike migrante u onoj mjeri u kojoj je to moguće na njihovom maternjem jeziku ili na jeziku koji poznaju o prirodi posla koji im se nudi i uvjetima koji su primjenljivi na takvu vrstu zaposlenja.”

Pod određenim uvjetima i nakon tripartitnih konsultacija, mogu se dozvoliti izuzeci od ovog pravila “u interesu radnika”. U takvim slučajevima trebaju se poštovati slijedeća osnovna pravila:

- Potpisivanje ugovora u pisanom obliku prije odlaska;
- Promoviranje jednakih mogućnosti i postupanja u pogledu pristupa zapošljavanju u inozemstvu i u okviru određenih zanimanja (npr. otprilike jednak broj ponuda radnih mjesta za muškarce i žene);
- Načelo da se radniku migrantu nikada ne osporava pravo na slobodu udruživanja i pravo na kolektivno pregovaranje;
- Zabrana omogućavanja ili korištenja dječijeg rada;
- Zabrana svjesnog angažiranja, raspoređivanja ili zapošljavanja radnika migranta na poslovima koji uključuju neprihvatljive opasnosti ili rizike ili na kojima on/ona mogu biti predmet zlostavljanja ili diskriminirajućeg postupanja bilo koje vrste;
- Zabrana zadržavanja ili oduzimanja, čak i privremeno, putovnice ili putnih isprava radnika migranta;
- Zabrana vršenja ili toleriranja zamjene ugovora (što dovodi do toga da na primjer žene napuštaju zemlju porijekla vjerujući da će raditi u sektoru kućne radinosti, a umjesto toga završe baveći se prostitucijom);
- Načelo da agencije ne smiju objavljivati konkurse ili prikupljati prijave za posao za radna mjesta koja u stvarnosti ne postoje;
- Ne postojanje nepravičnih praksi oglašavanja ili davanja obmanjujućih ili pogrešnih informacija radniku migrantu o prirodi i uvjetima zaposlenja ili poslodavcu o kvalifikacijama koje posjeduje osoba koja traži posao;
- Zabrana korištenja krivotvorenih putnih dokumenata ili pogrešnog predstavljanja osobnih informacija o radniku migrantu;
- Zabrana naplaćivanja dodatnih naknada i troškova osim onih koji su utvrđeni od strane vlade nakon tripartitnih konsultacija.
- Potencijalni radnici migranti trebaju biti informirani o svim uvjetima rada u zemlji odredišta: (dokumenti, medicinske potvrde i potvrde o poznavanju jezika, ugovori o zapošljavanju, uključujući procjenu vremenskog roka u okviru kojeg se mogu dobiti potrebni dokumenti i odobrenja), dozvoljeni maksimalni iznosi naknada koje zakonski mogu naplatiti u različitim fazama posrednici/poslodavci ili organizacije za traženje posla, vladini zvaničnici, liječnici, institucije za edukaciju i najvažnije prijevoznici. Ove informacije moraju biti jasne i lako dostupne.

Šta radi Međunarodna konfederacija sindikata?

Međunarodna konfederacija sindikata (ITUC) radi u bliskoj suradnji sa MOR-ovim Posebnim programom aktivnosti za borbu protiv prisilnog rada i MOR ACTRAV kako bi se uspostavila Globalna alijansa sindikata za borbu protiv prisilnog rada i trgovine ljudima kao dio šireg pokreta Globalne alijanse za borbu protiv prisilnog rada. Globalna alijansa sindikata usmjerena je na izgradnju kapaciteta sindikalaca za borbu protiv prisilnog rada i trgovine ljudima na strukturiran i koordiniran način. MKS provodi edukaciju državnih kontakt osoba u svim regijama i promovira važnost praćenja i izvještavanja o prisilnom radu i trgovini ljudima, te unapređuje umrežavanje kao i izgradnju alijanse sa nevladinim organizacijama na državnom, regionalnom i međunarodnom nivou. Veliki broj NVO-a posjeduje neprocjenljivo iskustvo i stručnost u borbi protiv trgovine ljudima, uglavnom usmjereno na trgovinu ljudima u svrhe seksualnog iskorištavanja. Sindikati mogu iskoristiti prednosti tog iskustva, dok u isto vrijeme NVO-i mogu iskoristiti prednosti koje posjeduju sindikati u pogledu poznavanja i utjecaja na pitanja tržišta rada. Na međunarodnom nivou MKS na primjer, blisko surađuje sa *Anti-Slavery International* i *American Solidarity Center* i stalno radi na proširenju suradnje sa drugim prijateljskim i sličnim organizacijama.

U okviru međunarodne sindikalne mreže za solidarnost i proteste, a u bliskoj suradnji sa Globalnim federacijama sindikata, Globalna alijansa sindikata za borbu protiv prisilnog rada i trgovine ljudima želi otkriti prakse prisilnog rada i reagirati na njih tako što će sa njima suočiti vlade i/ili poslodavce.

Bilten Alijanse namijenjen je svim zainteresiranim stranama i nastoji pružiti informacije o aktivnostima sindikata usmjerenim na borbu protiv prisilnog rada i trgovine ljudima širom svijeta. Alijansu predvodi Međunarodna konfederacija sindikata uz financijsku podršku Posebnog programa aktivnosti za borbu protiv prisilnog rada Međunarodne organizacije rada. Alijansa promovira dostojanstven rad za sve ljude i ono što je specifično promovira geografsku i institucionalnu suradnju i posvećenost kako bi se iskorijenili prisilni rad i trgovina ljudima kao protuteža dostojanstvenom radu. Bilten se izdaje na engleskom, francuskom, španskom i njemačkom jeziku.

U okviru borbe protiv prisilnog rada i trgovine ljudima jednu od prednosti suradnje sa organizacijama sindikata predstavlja činjenica da te organizacije imaju veoma širok društveno-ekonomski plan rada. Stoga, ovo pitanje se može posmatrati iz nekoliko različitih uglova. Prisilni rad i trgovina ljudima nikada se ne mogu iskorijeniti ukoliko ovo pitanje nije integrirano u svim relevantnim područjima rada. To se odnosi na vlade u okviru kojih ministarstva rada, migracija, jednakosti, inozemnih poslova, pravde i druga ministarstva moraju blisko surađivati, kao i na sindikate koji rade na sličnim pitanjima i propisima.

Migranti

Unutar okvira Posebnog programa aktivnosti za radnike migrante, potpisani su partnerski sporazumi o pravima radnika migranata između: CTRN, Costa Rica sa CST/CUS/CUSA, Nikaragva; CGTM, Mauritania sa CNTS, Senegal; i MTUC, Malezija sa SPSI, Indonezija. Centri za radnike migrante su uspostavljeni u Costa Rica, Mauritaciji i Maleziji od strane CTRN, CGTM i MTUC redom, zahvaljujući pilot projektu koji je financirao LO/TCO Švedska. Ovaj projekat će se proširiti kako bi se izradilo još više sporazuma o bilateralnoj suradnji i također će se napraviti poseban osvrt na pitanje trgovine ljudima.

Radnici u domaćinstvima

Prisutna je specifična zabrinutost u pogledu radnika u domaćinstvima, koje uglavnom čine žene i djevojčice i koji predstavljaju veoma ugroženu grupu u smislu prisilnog rada zbog izoliranosti u kućama, statusa neregularnih migranata i diskriminatorskih predrasuda gazdi za koje rade. U mnogim zemljama rad u domaćinstvima nije prepoznat kao ekonomska aktivnost i stoga nije obuhvaćen zakonima o radu, a samim time radnicima u domaćinstvima širom svijeta su uskraćena osnovna radna prava. MKS vrši pritisak na MOR da izradi i usvoji konvenciju kojom će se zahtijevati uključivanje radnika u domaćinstvima u okvire državnih zakona o radu.

Neformalna ekonomija

Međunarodna konfederacija sindikata je uspostavila Poseban program aktivnosti usmjeren na rješavanje pitanja neformalne ekonomije. Međunarodna radionica pod nazivom "Organiziranje radnika u neformalnoj ekonomiji: izazov za sindikate" rezultirala je planom aktivnosti kojim se između ostalog navodi potreba za raspravom o politikama koja će uključiti vodstvo sindikata i čiji cilj će biti izrada sindikalne politike o pitanjima koja se odnose na radnike u neformalnoj ekonomiji. Projekat će se izraditi kroz niz regionalnih i/ili podregionalnih sastanaka na visokom nivou uključujući prisustvo članova regionalnih upravljačkih tijela, vođa sindikata, organizacija za solidarnu podršku i globalnih federacija sindikata kako bi se vođe sindikata informirale i potakle na izradu sindikalnih politika za neformalnu ekonomiju, izradu plana aktivnosti i zajedničkog plana za provedbu rezultata sastanaka. Izraditi će se i vodič za podršku provedbi i praćenju rezultata i odluka donesenih na sastancima.

Dječiji rad

Djeca čine između 40 do 50 procenata ukupnog broja žrtava prisilnog rada. Prisilni rad je jedan od najtežih oblika dječijeg rada i to je utvrđeno MOR Konvencijom br. 182. Međunarodna konfederacija sindikata je predana nastavku istorijske borbe međunarodnog sindikalnog pokreta usmjerene na eliminiranje dječijeg rada i osiguravanje da svako dijete ide u školu i da svaka zaposlena odrasla osoba prima pristojnu platu.

MKS provodi kampanje protiv dječijeg rada u svim njegovim oblicima i to uz poklanjanje odgovarajuće pažnje uzrocima i posljedicama takvog rada: u neformalnoj kao i u formalnoj ekonomiji; a to čini putem osiguranja jedinstvenog javnog, besplatnog, obaveznog i kvalitetnog obrazovanja i podrške u pogledu prihoda porodice; putem podizanja svijesti i predanosti javnosti, putem kampanja za ratificiranje MOR konvencija br. 138. i 182. i njihove primjene od strane poslodavaca uključujući njihove lance opskrbe; putem promoviranja bliskih veza između aktivnosti

usmjerenih na borbu protiv dječijeg rada i aktivnosti usmjerenih na poštivanje drugih ključnih standarda rada; putem suradnje sa MOR-om, IPEC-om i kada je to potrebno ostalim agencijama i institucijama Ujedinjenih naroda kao što je UNICEF; putem promoviranja provedbe aktivnosti za unapređenje suradnje sindikata kojima se pruža podrška eliminiranju dječijeg rada; putem stalnog vršenja pritiska na međunarodne organizacije kako bi osigurale da trgovinske, ekonomske i financijske politike podržavaju eliminiranje dječijeg rada umjesto da potiču djecu da napuštaju škole i da rade; putem učešća u istraživačkim aktivnostima o dječijem radu i sličnim pitanjima, uz posvećivanje odgovarajuće pažnje rodnom aspektu, te putem povezivanja aktivnosti sindikata usmjerenih na borbu protiv dječijeg rada sa onim aktivnostima koje podržavaju ideju dostojanstvenog rada za mlade ljude.

MKS radi sa nevladinim organizacijama koje imaju iste ciljeve, analize i pristupe dječijem radu, koje daju prioritet eliminiranju najtežih oblika dječijeg rada i koje su usmjerene na specifične oblike eksploatacije djevojčica i dječaka.

S obzirom na širok opseg djelovanja MKS uključuje pitanje dječijeg rada u većinu područja sa kojima se bavi. Za više informacija o pregledu MKS-ovih postojećih aktivnosti koje se odnose na dječiji rad izvršite učitavanje MKS kratkog vodiča za pitanja dječijeg rada sa internet stranice: <http://www.ituc-csi.org> ili pošaljite elektronsku poruku na adresu childlabour@ituc-csi.org

Sindikalna prava

Neovisni, efikasni i demokratski sindikati su najbolja garancija za održivo iskorijenjavanje prisilnog rada i trgovine ljudima. U prevelikom broju zemalja radnici ne uživaju u potpunosti osnovna prava slobode udruživanja i prava na organiziranje. Situacija je još teža za radnike koji su najugroženiji i koji rade u uvjetima prisilnog rada – kao što su migranti, radnici u domaćinstvima i neformalnoj ekonomiji. Prečesto ovi ljudi uopće nemaju prava na organiziranje. Međunarodna konfederacija sindikata stalno prati potencijalno kršenje sindikalnih prava, objavljuje svoj godišnji globalni izvještaj i vrši pritisak na vlade putem različitih mehanizama za nadgledanje na državnom, regionalnom i međunarodnom nivou u suradnji sa Međunarodnom organizacijom rada.

Burma

Burma je specifičan slučaj. Postoji veliki broj dokaza da se prisilni rad i dalje nameće civilima u različitim oblicima, posebice u nekim udaljenim područjima. Vojna vladavina u Burmi sistematski i u velikom obimu koristi prisilni rad za izvođenje javnih radova. Odbijanje obavljanja takvog posla može dovesti do zatvaranja, mučenja, silovanja i ubijanja. MKS blisko surađuje i pruža podršku FTUB-u (Savezu sindikata -Burma) kako bi se izvještavalo o situaciji na terenu u Burmi općenito i posebice o slučajevima prisilnog rada. MKS također održava i unapređuje popis poduzeća sa poslovnim vezama u Burmi i poduzima sve moguće korake da uvjeri poduzeća koja posluju u Burmi da prekinu sve ekonomske i trgovinske odnose i investicije dok se ne uspostavi demokracija i dok se ne eliminiira prisilni rad. Međunarodni sindikalni pokret čvrsto vjeruje da je nemoguće poduzimati bilo kakvu ekonomsku aktivnost u zemlji bez da se na taj način direktno pruža podrška vojnom režimu. Bilo kakve komercijalne i ekonomske veze sa Burmom stoga pomažu vojnoj vladavini da nastavi sa ili da proširi sistem prisilnog ili obaveznog rada.

Međunarodna organizacija rada - Poseban program aktivnosti za borbu protiv prisilnog rada

Poseban program aktivnosti za borbu protiv prisilnog rada (SAP-FL) predvodio je rad MOR-a u ovoj oblasti od početka 2002. godine.

U mjesecu junu 1998. godine Međunarodna konferencija rada je usvojila Deklaraciju o osnovnim načelima i pravima na radu i prateću dokumentaciju koja obavezuje države članice da poštuju, promoviraju i primjenjuju pravo na slobodu udruživanja, kolektivno pregovaranje, eliminiranje svih oblika prisilnog ili obaveznog rada, efikasno ukidanje dječijeg rada i eliminiranje diskriminacije u pogledu zapošljavanja i zanimanja. Program U fokusu za promoviranje Deklaracije odgovoran je za procese izvještavanja i aktivnosti tehničke suradnje koje se odnose na Deklaraciju, te obavlja aktivnosti usmjerene na podizanje svijesti, zagovaranje i unapređenje znanja.

U mjesecu novembru 2001. godine nakon objavljivanja prvog Globalnog izvještaja o prisilnom radu upravljačko tijelo MOR-a je osnovalo Poseban program aktivnosti za borbu protiv prisilnog rada (SAP-FL) kao dio cjelokupnih napora usmjerenih na promoviranje Deklaracije o osnovnim načelima i pravima na radu i pratećih dokumenata.

Od samog osnivanja SAP-FL radi na podizanju globalne svijesti o prisilnom radu u različitim oblicima kao neophodnom preduvjetu za efikasan rad na borbi protiv prisilnog rada. Od tog perioda provedeno je nekoliko tematskih studija i pregleda, te onih specifičnih za određene zemlje u pogledu različitih aspekata prisilnog rada kao što su dužnički rad, trgovina ljudima, prisilni rad u domaćinstvima, potlačeni položaj u ruralnim područjima i prisilni rad u zatvorima.

www.ilo.org/forcedlabour

ILO ACTRAV

Mandat MOR-ovog Ureda za aktivnosti radnika je da jača predstavničke, neovisne i demokratske sindikate u svim zemljama, da im omogući da efikasno vrše svoju ulogu u zaštiti prava i interesa radnika i pružanju efikasnih usluga svojim članovima na državnom i međunarodnom nivou, te da promovira ratificiranje i provedbu konvencija međunarodne organizacije rada.

<http://www.ilo.org/public/english/dialogue/actrav/>

Globalne federacije sindikata

Kao što uloga MKS-a odgovara politici i odgovornostima u pogledu predstavljanja nacionalnih članica, tako su globalne federacije sindikata proširene grupacije njihovih nacionalnih članica. Globalne federacije sindikata prvenstveno imaju članstvo iz grupe sindikata privatnog sektora u različitim oblastima, ali sve više i iz redova običnih poslodavaca ili lanaca nabavke/proizvodnje/usluga. Ova uloga je postala sve važnija zbog integracije globalne ekonomije i globalne proizvodnje.

Globalne federacije sindikata izvršili su pregovaranje za preko šezdeset međunarodnih okvirnih sporazuma sa velikim multinacionalnim poduzećima. Okvirni sporazumi su instrument kojim se uspostavljaju pravila ponašanja za transnacionalne kompanije. S obzirom da se o njima pregovara na globalnom nivou i da je potrebno prisustvo sindikata, međunarodni okvirni sporazumi predstavljaju idealan instrument za rješavanje pitanja koje donosi globalizacija.

Međunarodni okvirni sporazumi su uočljiv znak koji upućuje na sve više kontakata i odnosa globalnih saveza sindikata i njihovih korporacijskih pandana. Gotovo sve globalne federacije sindikata grupišu nekoliko sektora i organizirani su na način da se poštuju sektorske razlike.

<http://www.global-unions.org/>

Šta vi možete uraditi?

Radnici na prisilnom radu trebaju sindikate

Iako većina žrtava prisilnog rada još uvijek nije dio sindikata ovim radnicima definitivno treba neko da ih predstavlja i da im pomogne da se integriraju u sindikalni pokret. To predstavlja izazov jer su veliki broj takvih radnika radnici migranti, neki od njih u ilegalnom statusu (boravka ili zaposlenja), a neki od njih obavljaju privremene ili sezonske poslove. S obzirom da rade pod prisilom i trpe nasilje poslodavaca može ih biti strah da se žale čak i sindikatima. Ovi radnici su najugroženiji i teško su dostupni i stoga im je potrebna zaštita i pomoć sindikata.

Sindikati se zalažu za prava eksploatiranih radnika bilo gdje u svijetu. Radnici koji su predmet ekstremnog oblika eksploatacije kao što je prisilni rad zaslužuju našu posebnu pažnju.

Budite informirani:

- Pročitajte informacije na web stranici www.ituc-csi.org/forcedlabour .
- Registrirajte se na web stranici kako bi ste primali elektronsku poštu od MKS-a i dobili informacije o novostima koje se odnose na sindikate i inicijativama usmjerenim na borbu protiv prisilnog rada i trgovine ljudima.
- Obavijestite svo osoblje u sekretarijatu, pridružene članove i članove o ovoj inicijativi i uputite ih da se registriraju na <http://www.ituc-csi.org/forcedlabour> .
- Dajte povratne informacije i omogućite da i drugi imaju uvid u vaše aktivnosti. Pošaljite informacije na forcedlabour@ituc-csi.org .

Politika sindikata:

- Uključite prisilni rad u svoj plan i program rada.
- Osmislite politiku i potvrdite strategiju/plan aktivnosti, usmjerenu na specifične sektore i područja.
- Imenujte zvaničnike koji će se baviti pitanjima prisilnog rada i trgovine ljudima ili uspostavite strukture kao što su odjeli za prisilni rad, odbori, studijski centri, međusektorski odbori ili radne grupe i
- Dodijelite neophodna sredstva onima koji su odgovorni za sve aktivnosti koje se odnose na prisilni rad i omogućite im da budu u kontaktu sa MKS-om.
- Koristite uspostavljena tripartitna tijela i procedure kako bi ratifikacija i efikasna provedba MOR-ovih konvencija br. 81., 129., 29., 105., 182., 181., 97. i 143. zauzele visoko mjesto na zakonodavnom i političkom planu rada.

- Uključite posebne odredbe o prisilnom radu i trgovini ljudima u kolektivne ugovore i pregovaranje. Za okvirne sporazume na sektorskoj osnovi potražite smjernice od globalnih federacija sindikata.
- Izvršite pritisak na poslodavce i agencije za zapošljavanje da poštuju osnovne standarde rada.
- Borite se protiv bilo kojeg oblika nejednakosti i diskriminacije!
- Pomozite da se izrade jasne državne pravne definicije kako bi osobe koje su odgovorne za eksploataciju i zlostavljanje bile izvedene pred lice pravde.
- Izgradnja kapaciteta:**
- Educirajte članove sindikata kako bi bili u stanju da utvrde prakse prisilnog rada i identificiraju žrtve, te prepoznaju i dokumentiraju prisilni rad na radnom mjestu.
- Provodite edukaciju u zajednici o rizicima i opasnostima trgovine ljudima. Ovo pitanje se može uključiti u nastavne planove i programme, a novinari se mogu educirati kako bi izvještavali o prisilnom radu i trgovini ljudima na etičan način bez ugrožavanja žrtava.
- Podizanje svijesti:**
- Organizirati aktivnosti na temu trgovine ljudima i prisilnog rada, npr. seminari i debate, sportski i kulturni događaji, demonstracije.
- Započnite kampanju, podignite svijest kod uposlenika i članova putem osnovnih mreža i veza na radnom mjestu. Provodite kampanje na nivou cijele države ili ciljane lokalne kampanje: u školama, u zajednicama koje su podložne tradicionalnim oblicima prisilnog rada koji se javljaju u kontekstu migracija, u geografskim područjima koja primaju radnike na prisilnom radu. Ostvarite pristup zajednicama koje su posebno podložne trgovcima ljudima. Iskoristite strukture sindikata i postojeću infrastrukturu za distribuciju štampanih materijala.
- Objavite izvještaj, brošuru ili promotivne letke.
- Umrežavanje:**
- Suradujte sa vlastima, postojećim mrežama, službama inspekcije rada, organima za primjenu zakona i drugim državnim, regionalnim ili međunarodnim vlastima kako bi odgovorili na izazove koji se odnose na aktivnosti od praćenja do vršenja policijskih aktivnosti, te od organiziranja do oporavka. Postoji potreba za gušćom mrežom u kojoj sindikati treba da imaju ključnu ulogu. Na primjer, prijevoznika, putnička, komunikacijska i zabavna industrija imaju mogućnost da pomognu pri efikasnijem otkrivanju slučajeva trgovine ljudima. Izgradite saveze i koalicije sa organizacijama civilnog društva koje imaju iskustvo i stručnost u oblasti prisilnog rada i trgovine ljudima; umrežavanje sa prijateljskim NVO-ima posebice u zemljama odredišta

ili porijekla može doprinijeti aktivnostima sindikata. Sindikati trebaju održavati bliske kontakte i surađivati sa drugim institucijama i NVO-ima koje imaju kapacitete i mogućnosti da rade na ovim pitanjima, posebice kada je u pitanju oporavak, savjetovanje, integracija u društvo, obrazovanje i ostvarivanje prihoda za žrtve trgovine ljudima

- Suradujte sa drugima, koordinirajte kontakte između sindikata i sastanke između sindikata u zemljama porijekla i odredišta i zaključite sporazume o suradnji između sindikata u zemljama porijekla i odredišta. Angažirajte radnike koji imaju lakši pristup radnicima migrantima; pokušajte angažirati različite radnike kako bi obuhvatili što više različitih jezika i kultura, potpišite memorandume o razumijevanju. Bilateralni sporazumi između sindikata direktno ili putem međunarodnih mreža su od ključnog značaja kako bi se promovirale legalne migracije i borilo protiv zlostavljanja i trgovine ljudima. Radnici se moraju ohrabriti da se pridruže partnerskim sindikatima u zemljama odredišta.
- Inicirajte razmjenu uposlenika sa partnerskim sindikatima iz zemalja porijekla ili odredišta. Izradite sporazume kako bi se automatski izvršila promjena članstva radnika migranata iz zemlje porijekla u zemlju odredišta.

Direktna pomoć:

- Uspostavite *helpdesk*, telefonsku liniju za pomoć pri suradnji sa prijateljskim NVO-ima.
- Povećajte pristup informacijama koje se odnose na uvjete rada i mogućnosti zaposlenja u inozemstvu putem masovnih medija i elektronskih izvora informacija; prenosite ažurne informacije o uvjetima za ulazak i boravak; uspostavite centre za zapošljavanje i edukaciju u zemljama porijekla kako bi radnici stekli vještine potrebne za kulturološku i jezičku edukaciju.
- Organizirajte migrante, radnike u neformalnom sektoru i nezaštićene radnike (kao što su radnici u domaćinstvima) i usmjerite aktivnosti na najosjetljivije sektore (kao što su građevinarstvo, tekstilna industrija, poljoprivreda, ribogojilišta, itd.). Organiziranje predstavlja najefikasniji način zaštite od iskorištavanja. Obratite pažnju na njihove posebne situacije i potrebe u smislu njihovog jezika i kulture; integrirajte ih u sindikate na osnovu nivoa kojem pripadaju.
- U zemljama u razvoju sindikati mogu osnovati ili mogu surađivati sa organizacijama za štednju i osiguranje ili sa zadrugama. Na taj način bi se ljudi mogli spriječiti da uzimaju kredite ili avanse od poslodavaca i moglo bi im se pomoći da prežive teška vremena kao što su loša žetva, bolest ili druge financijske poteškoće u ekstremnim slučajevima i na taj način bi općenito mogli biti manje ovisni o poslodavcima. U industrijskim zemljama ovo se može tumačiti u smislu zahtijevanja boljih sistema socijalne sigurnosti i većeg nivoa socijalne zaštite.
- Izradite bazu podataka prema vještinama/zanimanjima/sektorima potencijalnih migranata. Informacija o radnim pravima trebaju se

dostaviti radnicima migrantima na njihovom jeziku. Prikupite i razmjenjujte informacije.

- Pratite građanske i krivične postupke koji uključuju radnike migrante i pomozite im da dobiju naknadu, izbjegnu deportaciju i ostvare pristup službama vlade i NVO-ima. Osigurajte pravnu i drugu pomoć koju imaju radnici koji posjeduju dokumente i onima koji ne posjeduju odgovarajuće dokumente.
- Organizirajte edukaciju prije odlaska ili podijelite informacijske pakete radnicima migrantima u suradnji sa zemljama porijekla/odredišta. Prikupljajte i razmjenjujte informacije o radnim i socijalnim standardima.
- Obraćajte se radnicima migrantima na njihovom jeziku; pronađite aktiviste sindikata na lokalnom nivou koji imaju slično porijeklo kao radnici migranti.
- Objavljajte vodiče i informacije za strane radnike.
- Koristite zaštitne mehanizme koje nude postojeći zakoni protiv trgovine ljudima kako bi se zaštitila prava eksploatisanih radnika migranata.

Praćenje:

- Naglašavajte slučajeve prisilnog rada. Predstavite takve slučajeve i obavijestite vlasti o njima bez da ugrožavate žrtve. Napravite dokumentaciju o slučajevima prisilnog rada kako bi na taj način podržali pritisak koji se vrši na vladu da poduzme određene aktivnosti.
- Sakupljajte priče, slike i druge dokaze koje vam dostavljaju žrtve trgovine ljudima, djeca koja su primorana da rade ili članovi njihovih porodica. Utvrdite poslodavce i agencije za zapošljavanje koje koriste prisilni rad bez da ugrožavate žrtve. Informiranje o radnim mjestima je često organizirano putem neformalnih mreža, te se na taj način povećava rizik od trgovine ljudima i eksploatacije.
- Predajte dokaze MOR-ovim mehanizmima za nadgledanje, kao što je Odbor stručnjaka za primjenu konvencija i preporuka. Sindikati imaju pristup institucionalnim kanalima putem kojih mogu utjecati na politike vlade (tripartitni forumi MOR-a i mehanizmi za nadgledanje). Oni treba da prate primjenu zakonskih odredaba. Stoga, jedinicama inspekcije rada uz pomoć sindikata treba osigurati pristup radnim mjestima.
- Pratiti prakse zapošljavanja i uvjete rada, čak i u podugovaračkim organizacijama. Kontaktirati agencije za zapošljavanje i osigurati da radnici migranti dobivaju relevantne informacije.
- Državni sindikati trebaju davati informacije odgovarajućim međunaordnim organizacijama sindikata i Međunarodnoj organizaciji rada. Nemojte oklijevati da zatražite pomoć od MKS-a, MOR ACTRAV ili bilo koje globalne federacije sindikata.

MKS Međunarodna konfederacija sindikata
Odjel za ljudska prava i prava sindikata
5 Bld Roi Albert II, Bte 1, 1210 Brisel, Belgija

Tel: + 32 2 224 03 14; Fax +32 2 224 02 97
www.ituc-csi.org/forcedlabour

E-mail: forcedlabour@ituc-csi.org

Ovaj kratki vodič izrađen je uz pomoć financijskih sredstava
Posebnog programa za borbu protiv prisilnog rada
Međunarodni ured rada
Route des Morillons 4
1211 Ženeva 22
Švicarska

Tel : + 41 22 799 80 30 ; Fax : +41 22 799 65 61
www.ilo.org/forcedlabour

E-mail: forcedlabour@ilo.org